

ביאורים

⁵⁰⁸ המאמר התשיעי - בגמול ועונש

⁵⁰⁹ הוכחות למציאות העולם הבא

בנבואות רבות נאמר, שעתידי הקב"ה להבדיל בין הצדיקים לרשעים ולגמול שכר טוב לצדיקים, ככתוב (מלאכי ג, ז-יח): "והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה וחמלתי עליהם... ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע, בין עובד א-לוהים לאשר לא עבדו", ואימתו זאת הנביאים בניסים ואותות. ואנו נביא תחילה הוכחות למציאות העולם הבא מן השכל, מן הפסוקים ומן המסורת.

⁵¹⁰ במאמרים השלישי, הרביעי והשישי התבאר שהעולם נברא בשביל האדם, מפני שהוא חשוב יותר מהגלגלים. משום כך האדם נמצא באמצע היקום (בפיזיקה של הזמן העתיק, כנאמר לעיל, ראו את העולם כאמצע היקום, כאשר מקיפים אותו כל הגלגלים, עליהם נמצאים הכוכבים). בכל הבריאה הדברים החשובים נמצאים באמצע, כדי שיהיו שמורים, למשל בפירות, הגרעין נמצא בתוך הפרי כדי שישמר.

⁵¹¹ מכיון שהאדם הוא הבריאה החשובה ביותר, ניתנה בו נפש חשובה ונעלה, ניתנו לו מצוות עשה ולא תעשה, וניתנה לו אפשרות לזכות בעולם הבא, אשר יופיע לאחר שכל הנשמות האמורות להיברא תבראנה, כמו שמובא ביבמות (סב, א): "אמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף". רס"ג הביא בתחילת המאמרים החמישי והשישי ראיות מן השכל, מן הכתוב ומן התורה שבעל פה לחשיבותה של הנפש, וכאן הוא מביא עוד הוכחות לשלושת הדברים הנ"ל.

⁵¹² כאשר אנו מתבוננים בעולם, השכל מחייב לומר, שלא יתכן לומר שהשכר על המעשים הטובים מסתכם בעולם הזה, כי כל טובה בעולם הזה קשורה בצער, יזע ועמל. ואף אם ירדוף האדם כל חייו אחר שמחה ואושר לא יגיע לכך.

⁵¹³ אם כן לא יתכן להניח שהבורא החכם ייתן את השכר על המצוות בעולם הזה, משום שהוא לא ישלם לאדם שכר הכרוך בצער ועמל, לאחר שהאדם טרח כל כך בעשיית המצוות. על כן אנו חייבים לומר שהבורא ייחד מקום מסוים בו ינתן לאדם אושר ושמחה ללא שום צער, עמל ויגון.

⁵¹⁴ סיבה נוספת שלא יתכן לומר שהשכר בעולם הזה, כי האדם בעולם הזה לעולם לא מרגיש אושר שלם, אפילו אם הגיע למלכות ולא חסר לו כלום, עדיין הוא מרגיש חסרון. תכונה זו בולטת אצל המן הרשע, שהגיע למעלת ראש השרים וזכה בעושר וכבוד, ואיבד הכל בגלל שאדם אחד לא השתחוה לו.

⁵¹⁵ הסיבה להרגשת חסרון זה הוא מפני שנפש האדם הגיעה ממקום גבוה, ולכן בכל מדרגה הפחותה מהמדרגה ההיא, אין היא מרגישה שלמות.

⁵¹⁶ הוכחה נוספת לכך שלא יתכן שהשכר בעולם הזה, כי אנשים רבים מתגברים על יצרם הרע, בגלל שהשיגו בשכלם שמעשים כמו זנות, גניבה ונקמה אינם ראויים. אולם מכיוון שיצרם מתאוה לדברים הללו, הם מרגישים תסכול וצער מכך שנמנעים לעשות זאת. אם השכר היה בעולם הזה, היה ה' גורם להם שירגישו שלמות והרמוניה ולא יסבלו מבחירתם, ומכאן שבהכרח שכרם לא בעולם הזה. ועוד, אנשים שהשיגו בשכלם מהם המעשים הראויים, פעמים רבות מנסים לחנך את סביבתם לנהוג כך. לא פעם סביבתם מתנכלת אליהם ופוגעת בהם, ולעיתים הורגים אותם. לא יתכן שה' יאפשר זאת אם השכר בעולם הזה, ומכאן שהשכר בעולם הבא, ואז ישלמו להם על מעשיהם ועל ההשפלות שעברו בעוה"ז.

⁵¹⁷ עוד הוכחה לכך שהשכר אינו בעולם הזה, לפי שלפעמים אנו רואים אדם גזול מאדם אחר, ולאחר מכן שניהם חיים באופן דומה, מבלי שנראה שוני בין המזיק לניזק, מכיוון שהקב"ה שופט בצדק, מוכרח להיות מצב בו העושה יענש והנעשק יפוצה. ועוד, אנו רואים צדיקים הסובלים בעולם הזה ורשעים שמחים וטובי לב, וכיוון שהבורא צדיק וישר, חייב להיות זמן בו הכופרים יקבלו את עונשם והצדיקים יקבלו את שכרם.

⁵¹⁸ חוסר צדק נוסף הקיים בעולם הזה, דינו של רוצח שרצח עשרה אנשים ושל רוצח שרצח אדם אחד וזה, עונש מוות. וכן נואף שנאף פעם אחת מקבל עונש כמו נואף שנאף פעמים רבות, וכן בכל חטא שעונשו מיתא, דין המרבה לחטוא זהה לדינו של החוטא פעם אחת ומידת הדין לוקה, על כן חייבים לומר שיש מקום בו החוטא נענש בדיוק בהתאם לחטאו.

⁵¹⁹ אם יבוא אדם וישאל מדוע לא נבראו בני האדם מלכתחילה בעולם הבא? נשיב את השיבונו במאמר השלישי, שהשכר מודע מקבל בעבור עמלו, גדול לאין ערוך ממה שאדם מקבל במתנת חינם. זו הסיבה שהבורא יצר את העולם הזה, כדי שהאדם יעמול ויקבל שכר, וכך ה' יטיב לבני האדם טובה שלמה.

המאמר התשיעי - בגמול ועונש:

⁵⁰⁸ אמר יהודה בן שאול. אמר המחבר, הודיענו אלהינו יתברך ויתעלה ⁵⁰⁹ כי כבר קבע זמן לגמול הצדיקים, ובו יבדיל ביניהם ובין הכופרים, כמו שאמר (מלאכי ג, ז-יח): והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה וגו', ושבבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים וגו'. והעמידו לנו הנביאים האותות והמופתים וקבלנוהו. וצריך שנקדים שזכור מחובות ⁵¹⁰ הזמן הזה הנקרא העולם הבא, מן הראיות המשפלות, והפגומות, והמקבלות. ⁵¹¹ ואמר תחלה, כי כאשר התאמת במאמר השלישי והרביעי והשישי, כי השמים והארץ ומה שיש ביניהם לא נבראו כלם כי אם בעבור האדם, ועל כן שמהו באמצע וכל הדברים מקיפים. ⁵¹² ועל כן נתן לנפש יתרון מעלה בשכל ובחכמה, ועל כן חיבה במצוות ובאזהרות, הכינה בסם לחיים התמידים, ושהחיים האלה, כאשר ישלמו אישי המדברים אשר חיבה חכמתו לברא אותם, וישפיינה עולם אחר ויגמלנה בו. והבאתי על הענינים האלה, מן הראיות המשפלות, והפגומות והמקבלות שם, מה שהוא הקדמה והצעה למאמר הזה מה שיש בו די. וראיתי לחבר אליו מה שיעזרהו ויוסיף לו באור מהג' משכים הנזכרים:

⁵¹² אמר ממה שמחייב אותו השכל עוד, שהבורא יתברך כפי מה שברא לנו מחכמתו ויכלתו והטבתו אל ברואי, לא יתכן להיות שעור הטובה אשר כון בה לנפש הזאת, הוא מה שהוא מוצאנה בעולם הזה מטובותיו והנאותיו. שכל טובה שיש בעולם יש עמה רעה, ועם כל הצלחה עמל, ועם כל הנאה צער, ועם כל שמחה אגל. וכל חלקיו שוים, וההכרעה לענינים המעציבים על המשמחים. ⁵¹³ וכיון שזה מבאר ואין בו ספק, מן השואו שיהיה החכם משיים תכלית תועלת הנפש הזאת, הענינים האלה הנהפכים. אבל ראוי שיהיה מזמן לה מדור שיש בו חיים הגמורים, וההצלחה המיוחדת ימציאנה אותה. ⁵¹⁴ ועוד, כי אני מוצא כל הנפשות אשר ידעתיים, אינן נחות בעולם הזה ולא בוטחות, אפלו אם הגיעו אל הגדול שבמלכות ואל העליונה שבמעלותם. ⁵¹⁵ ואין זה בטבעה, כי אם בעבור ידיעתה כי יש מדור יותר נכבד מכל טובות המדור, והיא נכספת לו ועיניה צופיות אליו, ולולי זה היתה נחה ושקטת. ⁵¹⁶ ומזה שהוא גנה לשכל האדם דברים שטבעו מתאנה להם, מהזנות והגנבה, והעזות והנקמה, והדומה לזה. וכאשר ישמר מזה ימציאנו עצב וצער ודאגה, ויצטער ויכאב לבו, ולא היה עושה בו כל זה, ולולי שהוא גומל אותו עליו טובה. וכן שיפה לשכלו הצדק והישר, ולצוות בטוב ולהזהר מן הרע, וקים את כל אלה, ותשיגהו שנאת בני אדם כשיפרע לקצתם, וכאשר יצום ויזהירם להבדיל בינם ובין תאונתם, ואפשר שיגדפוהו ויכוהו, ואפשר שימיתוהו. ולא היה מביא אותו אל כל אלה במה שיפה לשכלו, ולולא שהוא עתיד לגמלו עליו גמול גדול. ⁵¹⁷ ומזה עוד מה שאנו רואים מקמוס קצת בני אדם את קצתם, ויהיה החומס והחמוס בטוב או ברע, ואחר כן ימותו, וכיון שהוא יתברך שמו שופט צדק, מן הדין שיהיה מכין להם מדור שני, ידן בו בין שניהם בצדק, וישיב לזה גמולו כפי מה שהגיע אליו מצער החומס, ויביא על זה מן העונש, כפי מה שמצא מן הערבות. ⁵¹⁸ בחקמו ועשקו. ומזה עוד, כי אנהנו רואים כופרים בנעימים בעולם הזה, ומאמינים בצער בו, ואי אפשר שאין לאלו ולאלו עולם אחר, שגומלים אותן בו הצדק והמשפט. ⁵¹⁹ ומזה עוד, שאנהנו מוצאים מי שהרג נפש אחת ומי שהרג עשרה נפשות יומת, וכן מי שנאף פעם אחת ומי שנאף עשרים פעם יומת, וכן כל מי שנוהג המנהג הזה. ⁵¹⁹ ואם יאמר אומר והלא היה טוב שיברא הבורא את האדם הזה בעולם האחר מתחלה, ויסיר מעליו כל אלה הצערים? נשיב אותו בכמו מה שהקדמנו באורו במאמר השלישי.

זכו - בזמן ההוא. **מחובות** - זמן כזה (העולם הבא) מחויב שיהיה. **בם** - במצוות והאזהרות. **התמידים** - הנצחיים. **עמל** - צער וכישלון. **וכל חלקיו שוים** - במקרה הטוב, הצער והשמחה שקולים בחיי האדם. **וההכרעה** - העדפה. **רוב. השואו** - הבל, לא ייתכן. **הנהפכים** - משתנים (ענייני עולם הזה). **בוטחות** - בטוחות (מלשון ביטחון). **כשיפרע לקצתם** - כשיעזור להציל אדם מחברו. **הערבות** - ההנאה. **ומאמינים** - צדיקים.